

Сидор Г. В.

кандидат економічних наук, старший викладач

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

ПРАКТИКА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В Україні одним із банків, який займається обслуговуванням підприємств сільського господарства, є ПАТ “Форум”. Він пропонує різноманітні для аграрної галузі кредитні програми, які спрямовані на комплексну та довгострокову співпрацю з підприємствами агропромислового комплексу (збільшення термінів надання поновлюваних кредитних ліній на поточні обігові засоби понад один рік).

Банк “Форум” налаштований на встановлення довготривалих взаємовигідних партнерських зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами, які також вбачають перспективи у довгостроковому співробітництві з банком. Такі довгострокові програми дадуть змогу знизити або мінімізувати ризики банку за рахунок диверсифікації виробництва.

Банк врахував побажання підприємств сільськогосподарського сектору і розробив новий банківський продукт “Фінансування сільськогосподарської діяльності (кредит/ кредитна лінія)”, який почав діяти в лютому 2009 року. Банк “Форум” сільськогосподарським виробникам пропонує надання кредитів таких видів:

- сезонні кредити на проведення повного циклу робіт;
- кредити на розвиток підприємства (проведення агротехнічних робіт з поліпшення землі, придбання молодняка, будівництво/ реконструкція переробних комплексів, зерносховищ, гаражів для техніки та інших будівель);

– сезонні кредити для фінансування частини циклу робіт (обробка землі, придбання та внесення добрив, придбання посівного матеріалу, збір урожаю та інше).

Основними принципами, якими банк керується в процесі кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств, є забезпеченість, платність та поверненість.

Кожна банківська установа має свій порядок роботи з позичальником.

Процес кредитування сільськогосподарських підприємств банком “Форум” можна розділити на декілька етапів:

– зустріч із потенційним позичальником, співбесіда з ним та розгляд заявки на отримання кредиту;

– аналіз кредитоспроможності і фінансового становища потенційного позичальника, що визначається на основі пакета документів, поданих позичальником до банку;

– прийняття рішення про доцільність (недоцільність) надання кредиту та форму його надання;

– підготовка до складання та оформлення кредитного договору, тобто оформлення кредитної справи;

– визначення порядку забезпечення кредиту, оформлення договору застави (гарантії, страхування);

– відкриття позичкового рахунка та надання кредиту;

– нагляд та контроль за виконанням позичальником умов кредитного договору (банківський моніторинг);

– повернення кредиту з відсотками і закриття кредитної справи клієнта-позичальника.

Для отримання кредиту сільськогосподарське підприємство звертається до кредитного відділу банку “Форум”, в якому воно прагне отримати кредитні кошти та одержати необхідну інформацію щодо умов кредитування. Зустріч відбувається за присутності керівника підприємства-позичальника, бажано головного бухгалтера, а за необхідності й основних засновників. У подальшому

позичальник консультується із кредитним працівником, де останній хоче отримати інформацію щодо особливостей господарської діяльності сільськогосподарського підприємства, тобто ознайомитися із стратегією його діяльності, з проектом, який передбачається фінансувати за рахунок кредиту, наявності ринків збуту продукції, оцінює рівень компетентності, ділової порядності керівництва позичальника, його наміри щодо використання та повернення кредиту, тобто має на меті сформувати об'єктивну характеристику цього потенційного позичальника.

Кредитний працівник збирає всю необхідну інформацію про позичальника, аналізує її і виносить свої рекомендації на розгляд кредитної ради, комітету для прийняття рішення про принципову можливість роботи з цим клієнтом. З'ясувати всі аспекти роботи фірми-позичальника не є прагненням кредитного спеціаліста, він сконцентровує увагу на головних питаннях, що становлять найбільший інтерес для банківської установи. Головним завданням кредитних працівників банку "Форум" на першому етапі є зібрання якнайповнішої інформації про потенціального клієнта.

Звернення для отримання кредиту може бути оформлене у вигляді клопотання, заявки, заяви, листа, де зазначається дата звернення до банку, сума планового кредиту, його призначення, тобто цілі, на які надається кредит, відомості, пов'язані з розміром відсоткової ставки, та строками погашення кредиту, а також дані щодо форми забезпечення, перелік майна, що пропонується у заставу, його вартість, документ, що підтверджує право власності на це майно, інформацію про зв'язки клієнта з іншими банками, договір страхування об'єкта застави (страховий поліс, свідоцтво).

Клієнту пропонують підготовку певних документів. Положення НБУ визначає їх перелік, котрий складається з кількох пакетів. Установчі документи формують перший пакет, другий – фінансові, третій – документи щодо техніко-економічного обґрунтування для одержання кредиту, а також документи із заставного забезпечення повернення кредитних коштів, які формують

четвертий пакет. У разі звернення за кредитом до будь-якого банку, в тому числі і до банку “Форум”, ці документи є вихідними.

Оцінка кредитоспроможності позичальника є одним із надзвичайно важливих та головних аспектів кредитних відносин, які виникають між банком і потенційним позичальником. Визначити ступінь ризикованості кредитної операції для банку можна за допомогою вивчення плато- та кредитоспроможності позичальника. Чим точніше банк визначить кредитоспроможність сільськогосподарського підприємства, тим будуть ширшими можливості банку для зниження кредитного ризику.

Банк “Форум” розраховує показники фінансового стану позичальника на основі балансу (форма № 1) та звіту про фінансові результати (форма № 2) клієнта. Банк “Форум” проводить аналіз фінансової звітності підприємства не тільки на останню звітну квартальну дату, а й у динаміці за рік, враховуючи сезонність виробництва сільськогосподарської продукції. У процесі аналізу фінансового стану позичальника особлива увага приділяється наявності простроченої дебіторської і кредиторської заборгованості. Про недостатню ефективність системи реалізації готової продукції свідчить прострочена дебіторська заборгованість. Ускладнити роботу позичальника та привести до примусової реалізації виробленої сільськогосподарської продукції може наявність простроченої кредиторської заборгованості.

Визначимо кредитоспроможність ПрАТ Плодорозсадник “Скала-Подільський” Борщівського району Тернопільської області на основі даних за 2015 рік. Ми застосували методика оцінювання фінансового стану підприємства-позичальника, яка розроблена ПАТ “Форум” [9].

В табл. 1, наведена методика розрахунку показників платоспроможності підприємства.

Таблиця 1

Методика розрахунку показників платоспроможності

Назва показника	Формули для розрахунку показника	Нормативне значення коефіцієнта
-----------------	----------------------------------	---------------------------------

1. Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	$КЛ_1 = \frac{A_B}{З_П}$	$\geq 0,2$
2. Коефіцієнт поточної ліквідності	$КЛ_2 = \frac{A_Л}{З_П}$	$\geq 0,5$
3. Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття)	$КП = \frac{A_О}{З_П}$	$\geq 2,0$

*Складено автором на основі методики розробленої ПАТ “Форум”

Платоспроможність потенційного позичальника характеризують такі показники:

– Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності, що характеризує те, як швидко короткострокові зобов’язання можуть бути погашені високоліквідними активами;

– Коефіцієнт поточної ліквідності, що характеризує можливість погашення короткострокових зобов’язань у встановлені строки;

– Коефіцієнт загальної (коефіцієнт покриття) ліквідності характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов’язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів позичальника [8, с. 68].

В табл. 2 зведені результати розрахунку платоспроможності позичальника.

Таблиця 2

Показники платоспроможності позичальника

Назва показника	Розрахунок показників	Розрахункове значення показників	Бал
1.Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	$\Phi 1(220+230+240)/(620)$	КЛ1 = 0,09	0
2.Коефіцієнт поточної ліквідності	$\Phi 1((150+160+170+180+190+200+210+220+230+240)/(620))$	КЛ2 = 2,27	75
3.Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття)	$\Phi 1(260/(620))$	КП = 9,77	100

*Складено автором на основі результатів розрахунку

За показниками платоспроможності позичальника сума становить 175 балів (табл. 2).

В табл. 3, наведена методика розрахунку показників фінансово-економічної діяльності позичальника.

Таблиця 3

Методика розрахунку показників фінансово-економічної діяльності позичальника

Назва показника	Формули для розрахунку показника	Нормативне значення коефіцієнта
1.Коефіцієнт незалежності	$KH = \frac{Z_K}{B_K}$	$\leq 1,0$
2.Коефіцієнт маневреності власних коштів	$KM = \frac{B_K - A_H}{B_K}$	$\geq 0,5$

*Складено автором на основі методики розробленої ПАТ “Форум”

Показники фінансової стійкості характеризують забезпеченість підприємства власними джерелами формування основних та обігових коштів.

Коефіцієнт незалежності характеризує ступінь фінансового ризику. Коефіцієнт маневреності власних коштів характеризує ступінь мобільності використання власних коштів [8, с. 69].

В табл. 4 зведені результати розрахунку фінансово-економічної діяльності позичальника.

Таблиця 4

Показники фінансово-економічної діяльності позичальника

Назва показника	Розрахунок показників	Розрахункове значення показників	Бал
1.Коефіцієнт незалежності	$\Phi 1((480+620)/380)$	$KH=0,07$	100
2.Коефіцієнт маневреності власних коштів	$\Phi 1((380-080)/380)$	$KM = 0,64$	75

*Складено автором на основі результатів розрахунку

За показниками фінансової-економічної діяльності позичальника сума балів становить 175 (табл. 4).

В табл. 5 представлена методика розрахунку показників рентабельності позичальника.

Таблиця 5

Методика розрахунку показників рентабельності позичальника

Назва показника	Формули для розрахунку показника	Нормативне значення коефіцієнта
1. Рентабельність активів	$P_A = \frac{\Pi_q}{A}$	> 0
2. Рентабельність продажу	$P_{II} = \frac{\Pi_q}{O_p}$	> 0

*Складено автором на основі методики розробленої ПАТ “Форум”

Рентабельність активів характеризує, наскільки вдало позичальник розміщує свої кошти, виражає віддачу, яка припадає на одиницю активів позичальника. Рентабельність продажу показує, скільки прибутку припадає на одиницю реалізованої продукції (робіт, послуг), тобто скільки коштів залишається у позичальника після покриття собівартості продукції (робіт, послуг) [8, с. 69].

В табл. 6 наведені результати розрахунку рентабельності позичальника.

Таблиця 6

Показники рентабельності позичальника

Назва показника	Розрахунок показників	Розрахункове значення показників	Бал
1.Рентабельність активів	$\Phi 2(035/\Phi 1(280\text{поч.} + 280\text{кін.}] \cdot 0,5)$	$P_A = 0,26$	50
2.Рентабельність продажів	$\Phi 2(220/035)$	$P_{II} = 0,3$	50

*Складено автором на основі результатів розрахунку

Показники рентабельності нараховують 100 балів (табл. 6).

Розглянемо табл. 7, у якій представлена шкала балів, за допомогою якої визначено клас позичальника ПрАТ Плодородсадник “Скала-Подільський”.

Таблиця 7

**Бальна шкала встановлення класу позичальника ПрАТ
Плодородсадник “Скала-Подільський” за результатами оцінки їх
фінансового стану**

Клас позичальника					Разом балів
А	Б	В	Г	Д	
Позичальник надійний	Позичальник з мінімальним ступенем ризику	Позичальник з середнім ступенем ризику	Позичальник з високим ступенем ризику	Позичальник з повним ступенем ризику	450
550 і більше балів	450-549	300-449	200-299	менше 200 балів	

*Складено автором на основі методики розробленої ПАТ “Форум”

З огляду на проведений аналіз розрахунків ПрАТ Плодородсадник “Скала-Подільський” його віднесено до класу позичальників “Б”, оскільки за усіма розрахованими показниками загальна сума дорівнює 450 балів (табл. 7).

Кредитний працівник оцінює можливість і здатність повернути кредит, тобто він здійснює глибоке і ретельне вивчення фінансового стану позичальника.

Після визначення кредитоспроможності позичальника кредитний спеціаліст приймає остаточне (кінцеве) рішення про можливість та доцільність надання (відмову) у кредиті і розробки його умов та подальшої роботи з клієнтом. Кредитне рішення завжди приймається колегіально (правлінням, кредитним комітетом, комісією).

Кредитний працівник у процесі структурування визначає структурні компоненти майбутньої кредитної операції: вид кредиту, цілі, на які надається кредит, сума кредиту, строк кредиту та дату, з якої він починається, величину відсоткової ставки за користування кредитними коштами та спосіб нарахування відсотків, спосіб надання та погашення кредиту, встановлюються штрафні санкції у разі несвоєчасної сплати кредиту та відсотків, права та обов’язки

сторін, спосіб відшкодування збитків банку у разі неповернення кредиту (стягнення на предмет застави, стягнення з гаранта, поручителя тощо), зміна рівня відсоткової ставки (чи можлива та за яких обставин), юридичні адреси та банківські реквізити кредитора і позичальника.

У разі прийняття позитивного рішення оформляється кредитна угода між позичальником і кредитором у письмовій формі, яка не може змінюватися без згоди сторін, тобто в односторонньому порядку, і стає для банку засобом управління подальшими стадіями процесу кредитування.

Право підпису кредитного договору належить управляючому банком на підставі прийнятого кредитною комісією рішення, після чого печатками скріплюються підписи договору. На кожній із сторінок кредитного договору проставляються підписи керівних осіб.

За кожним кредитом ведеться окрема кредитна справа. У позикодавця і кредитодавця знаходяться оригінали кредитного договору.

На етапі підготовки й укладення кредитної угоди визначаються умови щодо забезпечення зобов'язання заставою. Умови щодо забезпечення зобов'язання боржника можуть бути передбачені і в кредитному договорі.

Спроможність позичальника надавати належну заставу впливає на організацію кредитування підприємства. Застава є матеріально предметною гарантією повернення кредиту, тому ліквідності застави та її оцінці банк “Форум” приділяє таку велику увагу. Переважно в контексті можливості повернути вкладені гроші шляхом її перепродажу цікавить кредитора саме застава.

Кредити, які видає банк “Форум”, можуть бути забезпечені заставою, поручительством, свідоцтвом страхової компанії та іншим майном (цінними паперами, депозитами, гарантією тощо). Дані, наведені в табл. 8, є цьому підтвердженням. З табл. 8 видно, що найбільш поширеним видом забезпечення кредитів у банку “Форум” є застава.

Таблиця 8

Розподіл кредитного портфеля ПАТ “Форум” за видами

забезпечення за 2010–2015 рр., %

Вид забезпечення	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Застава майна	51,7%	49,9%	40%	40,6%	41%	30,1%
Поручительство	1,6%	1,3%	1,4%	0,3%	0,2%	0,3%
Інше забезпечення (цінні папери, депозити, гарантія тощо)	11,2%	11,0%	11,4%	8,2%	6,5%	10,2%
Незабезпечені кредити	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%	1,9%	0,1%
Страховання	35,2%	37,5%	46,9%	50,7%	50,4%	59,3%
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*Складено автором на основі даних ПАТ “Форум”

На основі розпорядження, яке підписується керівником банківської установи і на основі кредитного договору, підприємству відкривається позичковий рахунок і надається кредит. Особливостями цієї кредитної операції визначається конкретний спосіб надання кредиту, а також вид позичкового рахунка. Банк “Форум” вимагає відкриття рахунка в своєму банку, з метою здійснення контролю за виконанням позичальником умов кредитного договору. Процедура надання кредиту для банку та позичальника має бути зручною, оперативною і взаємовигідною.

Отже, бачимо, що важливим напрямом кредитної діяльності банку “Форум” є кредитування сільськогосподарських підприємств. Однією із головних рис діяльності банку є співпраця з агропромисловим комплексом. Банк при цьому враховує як власні інтереси, пов’язані із залученням перспективних клієнтів до обслуговування, так і інтереси держави – своєчасне та достатнє фінансування сільськогосподарських робіт.

Пріоритетними задачами для банку “Форум” є пошук найбільш ефективних шляхів ведення бізнесу для задоволення потреб сільського господарства.

Сільськогосподарські підприємства, які отримують кредит у банку “Форум”, можуть бути впевнені, що банк оперативно здійснить фінансування

для розширення їх бізнесу або задоволення поточних потреб діяльності, забезпечить отримання якісних послуг, швидко надасть необхідні консультації, а отже, стане надійним партнером та фінансовим консультантом для кожного сільськогосподарського підприємства.

Література:

1. Баланс і звіт про фінансові результати ПрАТ Плодородсадник “Скала-Подільський”.
2. Гудзь О. Є. Кредитування і банківське обслуговування підприємств агропромислового виробництва: сучасні тенденції та особливості / О. Є. Гудзь. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2005. – 170 с.
3. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – К. : Кондор, 2009. – 269 с.
4. Маслак Н. Відновлення банківського кредитування в Україні / Н. Маслак, О. Маслак // Пропозиція. – 2010. – № 9–10. – С. 20–24.
5. Маслак Н. Тонкощі кредитування підприємств АПК / Н. Маслак // Пропозиція. – 2011. – № 4 [190]. – С. 34–39.
6. Непочатенко О. О. Кредитне забезпечення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / О. О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 91–97.
7. Нідзельська І. А. Світова практика визначення кредитоспроможності позичальників: існуючі моделі та їх особливості / І. А. Нідзельська // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2008. – Вип. 1. – С. 95–99.
8. Прасолова С. П. Кредитування і контроль : навч. посібник / [за ред. С. П. Прасолової]. Видавництво “Ліра-К”, 2008. – 202 с.
9. Положення про методику оцінки кредитних ризиків при кредитуванні підприємств-сільгосптоваровиробників. – Київ. – 2015. Затверджено постановою Правління ПАТ “Форум”.

